

Om forskningsproblem igen – svar till Bjereld, Demker och Hinnfors

I StvT nr 4 1999 bemöter Bjereld, Demker och Hinnfors (BDH) den kritik som vi riktat mot deklar av resonemangen i deras bok *Varför vetenskap?* – nämligen pretentionen om att "inomvetenskapliga problem" av typen "paradox" eller "gåta" skulle vara en kungsväg till den goda forskningsuppgiften (se Boström – Uhrwing 1999).

Större delen av artikeln ägnas åt en argumentativ presentation av det egna tänkandet. Den inleds med hänvisningar till Karl Popper m.fl. avseende betydelsen av problemstyrd forskning. Eftersom vi är osäkra på om BDH anser att dessa hänvisningar ger stöd åt deras idé om det ideala forskningsproblemet vill vi markera att BDH här talar om "forskningsproblem", vilket inte är detsamma som "inomvetenskapliga problem" av det slag BDH vill lyfta fram (jämför t.ex. Lundquist 1993:58-60, Vedung 1977:31). Förutsättningslöst faktainsamlande kan och bör ej förekomma. Forskning bör vara medvetet problemstyrd. Vi har naturligtvis ingen annan åsikt. Frågan är istället om endast de slag av problem som BDH gillar duger.

Texten i övrigt pendlar mellan ett åberopande av "de goda exemplen" och den pedagogiska frågan om hur man skall få studenter att arbeta som de goda föredömena. Resonemangen om de goda exemplen tycks cirkulär. BDH åberopar just sådana forskning som bedrivits i enlighet med de ideal som BDH hyllar. (Forskningsproblemen i exemplen beskrivs i termer av avvikelser från det förväntade.) Här finns således ingen problematisering. Var är de forskare som skulle kunna utgöra besvärliga motexempel gentemot BDH:s tes? Och har de åberopade forskarna måhända i sin forskarpraktik ibland avvikit från den smala stig som BDH anbefaller, och trots denna "försyndelse" utfört god och väsentlig forskning? Vilket är för övrigt BDH:s kriterium på god och väsentlig forskning? Som vetenskapligt hantverk lämnar BDH:s argumentation en del i övrigt att önska. Framställningen andas mer av

väckelse och "rättning i leden" än vetenskaplig problematisering och ifrågasättande. Utan att ha övertygat glider texten så småningom över i ett pedagogiskt perspektiv. Hur skall vi få studenter att arbeta som "vi" vill? Och hur skall man få studenterna att inte förskräckas inför ett sådant arbetssätt? Härigenom förstärks på ett försåtligt sätt bilden av att BDH:s förhållningssätt ej behöver problematiseras. Det vetenskapsfilosofiska problemet förvandlas till ett pedagogiskt problem.

Vetenskaplighet är, som vi ser det, väsentligen en fråga om metod. Det handlar om *hur* man studerar de problem man som forskare förelagt sig. Den "demarkationsfråga" om *frågeställningars* vetenskaplighet som vetenskapsfilosofier diskuterat kan sägas bygga på, i vid mening, just metodologiska ställningstaganden. Vad är möjligt att veta? Det som vi i princip eller i praktiken inte kan nå kunskap om kan vi inte ställa vetenskapliga frågeställningar om, har varit en vanlig ståndpunkt. Ståndpunkten kan diskuteras, men den är inte poänglös. Utifrån denna ståndpunkt kan vi föra viktiga diskussioner om vetenskapen och dess ställning. Vi ser dock ingen poäng med att i någon annan mening kalla frågeställningar eller problem "vetenskapliga" – än mindre "inomvetenskapliga".

BDH lyckas heller inte visa vilken denna poäng skulle vara. Den slags "paradox" eller "gåta" som i *Varför vetenskap?* beskrivs som kungsvägen till den goda forskningsuppgiften har *en* betydande förtjänst, det skall erkännas. Den kittlar vår nyfikenhet, och den gör oss beredda att vilja utforska den aktuella problematiken, eller att följa en forskare i spåren som förelagt sig denna uppgift. En passage i *Varför vetenskap* antyder att "paradoxen" skall tjäna ett sådant pedagogiskt försäljningssyfte (Bjereld m.fl. 1999:12). Men ett sådant syfte kan naturligtvis inte ge "paradoxen" någon särskild vetenskaplig status.

Men, som sagt, paradoxen/gåtan väcker intresse, och intresse är förvisso en viktig sak. Vetenskaplig verksamhet bör ägnas åt väsentliga och viktiga ting framför oväsentliga och oviktiga. Därom torde alla vara överens. Vad som är väsentligt och viktigt råder det mindre enighet om, men eftersom det inte rör sig om en ren

smakfråga så är en rationell argumentation möjlig att föra. Genom en sådan argumentation söker vi visa att det vi tänker studera är intressant att veta något om. En sådan argumentation kan följa olika linjer. Huvudsaken är att forskaren kan göra det troligt att han eller hon tänker göra något som ter sig mödan värt att ägna sig åt. Det får inte handla om "knappologi" eller liknande meningslösa aktiviteter.

En teoridiskussion bör vara just en diskussion om vilka allmänna och preciserade frågor man som forskare bör studera. *Ett* sätt att argumentera för att en forskningsuppgift är väsentlig och intressant är just att visa på att den utgör den slags "gåta" eller "paradox" som BDH pläderar för. Det finns emellertid även andra sätt. Vi kan härvidlag inte se att ett argument om den praktiska nyttan utanför vetenskapssamhället skulle kunna förtjäna epitetet "utomvetenskapligt". Rimligen bygger ett sådant nyttoargument på bästa möjliga vetenskapliga kunskap, dvs. kunskap framtagen med vetenskaplig metodik. Och saknas empirisk forskning att bygga en sådan argumentation på, så kan vi ändå förvänta oss att forskaren ålägger sig sådana restriktioner för sitt tänkande och sin argumentation som utmärker ett gott vetenskapligt tänkande. Det handlar således inte om löst tyckande, partipolitiska preferenser eller annat ovidkommande. Det handlar om vetenskaplig teoribildning.

Intressant nog så kan de argument som BDH benämner "utomvetenskapliga" klara av en argumentation för ett forskningsprojekt på egen hand. Vi kan bli övertygade om nyttan av att bedriva en viss typ av forskning, och till och med om att forskningen bör bedrivas på visst sätt med vissa speciella frågeställningar, om forskaren lyckas visa på projektets nytta för samhället – till exempel i form av förbättrad miljö eller ökat välbefinnande för svårt sjuka människor. Det slags argument som BDH vill se som det viktigaste, förekomsten av en avvikelse från det förväntade, kan däremot inte klara hem en argumentation om värdet och intresset av en forskningsuppgift på egen hand. Det finns gott om dylika "gåtor" som ej är värda att odsla forskningstid på.

BDH:s distinktion mellan "inomvetenskapliga" och "utomvetenskapliga" problem tycks

främst handla om var dessa har sin hemvist. De inomvetenskapliga finns i akademiska seminarierum och avhandlingar, de utomvetenskapliga i "resten" av samhället. Vi tror inte på värdet av den distinktionen – framför allt eftersom den rymmer en enkel ologiskhet. Vetenskapssamhället är en del av samhället, och vetenskapsmännens teorier, metoder och resultat kan därmed sägas vara hela samhällets teorier, metoder och resultat – förhoppningsvis de bästa bland de existerande. Det är väl egentligen just detta uppdrag som forskarsamhället har – att ta fram bästa möjliga kunskap. Och forskarsamhällets idéer och föreställningar skall naturligtvis inte stanna inom forskarsamhället. Om föreställningarna således redan från början tillhör hela samhället, och sedan skall spridas såväl inom som utom vetenskapssamhället så ser vi ingen poäng med att tala om "inomvetenskapliga" problem eller föreställningar.

Distinktionen riskerar också att leda tänkandet åt ett mycket bekymmersamt håll. (Vi hoppas att det inte är så BDH tänker.) Eftersom vi som forskare, och förmodligen även våra uppdragsgivare, tror på värdet av den slags verksamhet vi bedriver för att beskriva världen, så vill vi naturligtvis att våra kunskaper och vårt sätt att tänka skall hävda sig väl i samhället. Det vetenskapliga förhållningssättet och de kunskaper detta frambringar borde prägla all verksamhet där vi tror att rationalitet över huvud taget har ett värde. Att då säga att "utomvetenskapliga" bevelsesgrunder (om än i andra hand) skall tillåtas påverka valet av forskningsobjekt kan leda tanken bort från rationell argumentation. Är det ovetenskapliga och irrationella argument, som skall tillåtas spela roll? Är det pressens nyhetsvärderingsprinciper som skall få ha ett ord med i laget? Naturligtvis inte. Därför föreslår vi att vi fortsättningsvis rätt och slätt talar om *goda* och *dåliga* argument. De goda är förenliga med den vetenskapliga metodologin – var den än utövas i samhället.

Bekymret med många forskningsuppgifter är att vi inte på förhand kan räkna ut nyttan med dem. Därför är argumentationen om "nytta" vansklig att föra. Risken att vi ratar väsentlig forskning på grund av att vi inte ser någon omedelbar nytta med den är uppenbar. Detta prob-

lem drabbar emellertid all typ av argumentation kring vad vi skall bedriva forskning om. Vi kan inte på förhand veta vilken nytta i samhället visst slag av forskning kommer att ge, men vi kan inte heller veta vilka "paradoxer", "gåtor" eller andra föreställningar som samma forskning kan lösa upp – eller skapa. Oberoende av argumentslag måste vi således alltid föra argumentationen om olika forskningsprojekts värde med stor ödmjukhet, och med en öppenhet som inte riskerar att hämma intressanta upptäckter. Vi måste vara beredda att skjuta många pilar som inte träffar någon måltavla i hopp om att en pil kommer att träffa en måltavla vars existens vi bara haft vaga föreställningar om. Så länge vi emellertid tror att en rationell argumentation är bättre än en tom-bola när det gäller att välja forskningsproblem måste vi ändå, under iakttagelse av vederbörlig ödmjukhet, försöka föra en diskussionen om olika forskningsprojekts nytta och värde.

Självfallet är den oförutsägbara nyttan av forskning inte bara en angelägenhet för forskarsamhället. Vår civilisation skulle idag se väsentligt annorlunda ut om enbart forskning vars nytta man kunnat förutsäga skulle ha bedrivits. Ja, frågan är om man *alls* skulle kunnat bedriva någon forskning om sådana krav ställts. Därför måste frågan om den oförutsägbara nyttan vara en angelägenhet för hela samhället.

Slutligen: Vi tror inte på att all väsentlig forskning kan eller bör motiveras och beskrivas i termer av "paradoxer" och "gåtor", men vi förnekar inte att sådana ofta utgör intressanta problemställningar. Det är faktiskt just en sådan gåta som är upprinnelsen till vår kritik av *Varför vetenskap?* Hur kan det komma sig att det finns så mycket intressant och väsentlig forskning som *inte* har en paradox eller gåta att utforska, när BDH menar att sådana problem är de allra främsta – ja, kanske de enda sant vetenskapliga?

Bengt-Ove Boström – Marie Uhrwing

Referenser

- Boström, B-O – Uhrwing, M, 1999 Enighet eller pluralism?, *Statsvetenskaplig Tidskrift* vol. 102 nr 3.
- Bjereld, U, – Demker, M, – Hinnfors, J, 1999. *Varför vetenskap?* Lund: Studentlitteratur.
- Bjereld, U, – Demker, M, – Hinnfors, J, 1999. Problematiska problem? Om den vetenskapliga problemställningens plats i undervisning och forskning, *Statsvetenskaplig Tidskrift* vol. 102 nr 4.
- Lundquist, L, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Vedung, E, 1977. *Det rationella politiska samtalet*. Stockholm: Aldus/Bonniers.